

GESCHIEDENISBURO – NIEUWSBRIEF

Jaargang 4 – december 2024

Drs. Freja van der Zee-Dijkstra www.geschiedenisburo.nl geschiedenisburo@kpnmail.nl tel. 06 23 93 48 04

AGENDA

Maandag 13 januari:

14.30 uur, lezing "Graftrommels" bij het Ouderenpastoraat in De Knipe.

Donderdag 30 januari:

20.00 uur, lezing "Van stadhouders en koning(inn)en" bij de Geschiedkundige Vereniging Giessenburg en Schelluinen in Giessenburg.

Op **dinsdag 11 en woensdag 12 februari** starten de voorjaars-cursussen van Geschiedenisburo.

Roderesch: "Grip op het Midden-Oosten?"

Oudehorne: "Rusland: wording van een wereldmacht."

Gorredijk: onderwerp wordt in januari bekend gemaakt.

-Kijk voor meer informatie op de website-

Er op uit met Geschiedenisburo:

A. Tour de Veen – kom van alles te weten over het veenland-schap rondom Heerenveen en over de mensen die daar woonden. Dit is een rondrit per auto. **€75,- (max. 3 personen).**

B. Emancipatie in Veertien Verhalen – in de Heerenveense wijk Skoatterwâld zijn straten vernoemd naar personen die zich in het verleden hebben ingezet voor de emancipatie van de arbeider en/of de vrouw. Tijdens een wandeling door de wijk vertel ik je graag hun verhaal. **€50,- (max. 10 personen).**

ECHT NEP

Oktober, de Maand van de Geschiedenis, stond dit jaar in het teken van "Echt nep" – een zoektocht naar het onderscheid tussen feit en fictie. Omdat er dit jaar vanwege onvoorziene omstandigheden geen extra editie van de Nieuwsbrief is verschenen, blikken we in de laatste Nieuwsbrief van 2024 nog even terug.

Op 11 oktober jl. was het mogelijk om in De Knipe een workshop te volgen bij het thema "Echt nep". We hebben ons verdiept in de manier waarop in het verleden beeldmateriaal werd gemanipuleerd. Beelden hebben een enorme overtuigingskracht: woorden raken je in je hoofd, beelden in je maag.*

Nu is het echter tegenwoordig steeds lastiger om echt van vals te onderscheiden: de aanwezigheid van algoritmes in onze digitale systemen, waardoor we op basis van ons zoekgedrag bepaalde artikelen en advertenties te zien krijgen, en de opkomst van kunstmatige intelligentie (AI) maken het noodzakelijker dan ooit om waakzaam te zijn en ons voortdurend de vraag te stellen of we te maken hebben met feit of fictie.

Maar het verdraaien of verbloemen van de waarheid is van alle tijden. En wat foto- en filmbeelden betreft loopt dit uiteen van het weghalen van in ongenade gevallen personen tot het insceneren van belangrijke gebeurtenissen. Ook de keuze van een fotograaf of cameraman voor een bepaald gezichtspunt/perspectief is een vorm van manipulatie.

Beeldmanipulatie kan de persoonlijke keuze van de maker zijn, maar ook worden opgelegd door politieke leiders. Vooral in gesloten dictaturen is dit aan de orde van de dag. Buitenlandse journalisten worden vaak slechts mondjesmaat toegelaten in dergelijke landen en dan volgens een verplicht reisprogramma rondgeleid. Zelf op zoek gaan naar nieuws is verboden en zelfs gevaarlijk - voor de journalist en/of voor de bevolking van het betreffende land.

De gevolgen van beeldmanipulatie zijn natuurlijk niet altijd even erg, maar je ervan bewust zijn dat er sprake van manipulatie kan zijn is wel belangrijk (hierbij zij opgemerkt dat er gedragsregels zijn voor mediafotografen).

Over het manipuleren van beelden schrijft Joris Luyendijk (1971) in zijn *Het zijn net mensen* (Amsterdam, 2006). Kijkend naar het tot stand komen van een filmshot van een huilende vrouw in Gaza laat hij zijn gedachten de vrije loop:** kijkers zullen een eenzame huilende vrouw te zien krijgen, die op de puinhopen van haar kapotgeschoten huis met opgeheven handen om haar kinderen roept. Ze zullen niet zien dat het geenszins een spontane opname is. De cameraman probeert op een halve meter afstand een close-up

KWARTAALKIEKJE – het Kerstbestand van 1914

Verbroedering van Britse en Duitse soldaten aan het front bij Ploegsteert (België), 25 december 1914 – Imperial War Museum

De fragiele machtsbalans tussen de Europese grootmachten wordt in de zomer van 1914 definitief verstoord met een oorlog op wereld-niveau tot gevolg. De aanleiding voor de oorlog is de moord op de Oostenrijkse kroonprins Franz Ferdinand, maar de oorzaken liggen veel dieper. Vandaar dat de diverse landen elkaar in zo'n snel tempo, in een gevaarlijk spel van actie en reactie, de oorlog verklaren.

Een maand na de moordaanslag staat het Oostenrijkse leger dan ook al in Servië en Duitse troepen vallen op 4 augustus België binnen om door te stoten naar Frankrijk. De Duitse opmars wordt echter al snel tot staan gebracht en de elkaar bestrijdende legers graven zich in België en Noord-Frankrijk in in de loopgraven.

Als er vanwege de slechte weersomstandigheden rond Kerstmis niet gevochten wordt aan dit Westfront, zoeken vijandige troepen elkaar op en brengen een genoeglijke tijd met elkaar door. Ze delen hun ervaringen aan het front en ontdekken dat ze in dezelfde ellendige omstandigheden zitten. Voor sommigen is dit reden om de hele oorlog in twijfel te trekken – er wordt zelfs gestaakt!

Voor de politieke en militaire top van de verschillende oorlog-voerende landen is dit echter reden om dergelijke ontmoetingen te verbieden - op straffe van standrechtelijke executie. In december 1915 zijn er ondanks dit verbod toch weer zogenaamde kerst-bestanden, al zijn het er wel minder dan in 1914. Het zullen echter de laatste zijn...

De oorlog verandert ondertussen steeds meer in een uitzichtloze uitputtingsslag. En als het op 11 november 1918 dan eindelijk tot een wapenstilstand komt, zijn er geen winnaars – alleen maar verliezers: 9.5 miljoen militairen zijn gesneuveld en bijna 7 miljoen burgers. En tegen welke prijs? Terrein is er immers niet of nauwelijks gewonnen en er is overal sprake van schaarste.

Toch breekt er 21 jaar later opnieuw oorlog uit. Niet zozeer om af te maken wat er in de jaren 1914-1918 is onbegonnen, maar om (onder andere) een einde te maken aan de als onrechtvaardig ervaren bepalingen van de in 1919 gesloten vrede.

van haar gezicht te krijgen zonder gehinderd te worden door de opgeheven handen en boven het hoofd van de vrouw bungelt een hengelmicrofoon. Bovendien is ze omringd door een interviewer, zijn tolk en een groepje willekeurige toeschouwers. En hoe is deze vrouw gevonden? Is ze uit een groepje vrouwen geselecteerd? Is ze zó neergezet dat de zon geen tegenlicht geeft en de puinhopen wel zichtbaar, maar niet overheersend zijn? De antwoorden op dergelijke vragen blijven verborgen voor de mensen die de uiteindelijke filmbeelden te zien zullen krijgen. Ze zullen de vragen zelfs niet eens stellen. Want je weet nu eenmaal niet wat je niet te zien krijgt.

Hieronder volgen drie voorbeelden van beeldmanipulatie uit de geschiedenis, behandeld in de workshop:

1. Het weghalen van een in ongenade gevallen persoon – 1940 (bron: photofacts.nl)

Op de linker foto uit 1937 is Nikolaj Jezhov te zien, naast Jozef Stalin. Op de rechter foto ontbreekt hij. Jezhov is hoofd van de NKVD, het Volkscommissariaat voor Binnenlandse Zaken, en in die functie waarschijnlijk de machtigste man na Stalin. In 1939 valt Jezhov echter in ongenade en wordt hij tijdens een showproces schuldig bevonden aan o.a. spionage, sabotage en collaboratie met Duitsland. In 1940 wordt hij geëxecuteerd. Ook wordt hij in opdracht van Stalin verwijderd van onder andere deze foto.

2. Het aanpassen van het gezichtspunt/perspectief – 1972 (bron: scholieren.com)

Dit is ongetwijfeld één van de meest bekende foto's van de Vietnamoorlog. Centraal op de foto, zo lijkt het, is de dan negenjarige Kim Phuc te zien die zwaargewond wegrent van een napalmaanval op haar dorp op 8 juni 1972.

Maar op de oorspronkelijke foto staat zij niet centraal. Aan de zijkant van de weg, rechts, lopen Amerikaanse soldaten, van wie eentje met een filmcamera. *AssociatedPress*-fotograaf Nick Ut kiest er voor deze soldaten weg te knippen, waardoor Kim Phuc centraal komt te staan. Hierdoor ontstaat een krachtiger beeld, zo redeneert hij. En daarin heeft hij gelijk!

Nick Ut krijgt in 1973 de Pulitzerprijs voor deze foto.

3. Het samenvoegen van twee foto's – 2003 (bron: aphototeacher.com)

In 2003 vallen Amerikaanse en Britse troepen Irak binnen. Tijdens deze Derde Golfoorlog maakt fotograaf Brian Walski van de *Los Angeles Times* de twee bovenstaande foto's. Vervolgens voegt hij deze samen tot de onderstaande foto, waarin gesuggereerd wordt dat de Amerikaanse soldaat en de Iraakse vader met kind met elkaar communiceren – oogcontact hebben.

De samengestelde foto wordt op 31 maart 2003 op de voorpagina van de *Los Angeles Times* geplaatst. Al spoedig ontdekt men echter dat links op de foto (hier omcirkeld) een aantal Iraakse burgers tweemaal te zien is en wordt duidelijk dat er sprake is van een verregaande vorm van manipulatie.

Omdat het samenvoegen van foto's niet in overeenstemming is met de gedragsregels voor nieuwsfotografen, wordt Brian Walski ontslagen.

In 2025 is er weer een Maand van de Geschiedenis. Het thema is dan "Natuurlijk".

